

Nina Vobič Arlič

Špela Kalčič: Nisem jaz Barbika: Oblačilne prakse, islam in identitetni procesi med Bošnjaki v Sloveniji. Ljubljana: Filozofska fakulteta, 2007. 315 strani (ISBN978-961-237-223-1), 20 evrov

Knjiga Špela Kalčič *Nisem jaz Barbika* je pionirsko delo na področju etničnih študij, saj gre za prvo analizo identitetnih procesov v islamski skupnosti v Sloveniji. Avtorici, ki se je zaradi raziskave za šest mesecev preselila na Jesenice, je uspelo s pomočjo raziskovanja z udeležbo in s poglobljenimi intervjuji pridobiti zaupanje bošnjaške islamske skupnosti na Jesenicah in tako osvetliti zunanjemu opazovalcu skrite osebne identitetne dileme ter zakonitosti oblikovanja identitete te hkrati nacionalne in verske manjšine, pa tudi notranjo razdeljenost islamske skupnosti na Jesenicah, ki je nastopila po vojni v Bosni in Hercegovini.

Večina slovenskih muslimanov, po mnenju Kalčičeve, sledi ljudskemu islamu na tradicionalno bosanski način, kakršen se je uveljavil v času socialistične Jugoslavije. V tej skupini je islam pojmovan kot nekaj, kar spada v intimno sfero, znanje o njem se prenaša prek ustnega izročila. Z vojno v Bosni in Hercegovini pa se je del predvsem mladih Bošnjakov, pojasnjuje avtorica, začel v islam poglobljati in svoje vsakdanje prakse utemeljevati na islamski ortodoksiji. Dosledno sledijo Koranu in suni. Opravljajo pet dnevni molitev, med ramadanom se postijo, praznujejo bajram, nikoli ne jedo svinjine, ne pijejo alkohola, ženske pa se vsaj občasno pokrivajo. Kalčičeva je v pogovorih o oblačilnih praksah ugotovila, da so pripadniki različnih islamskih orientacij drug drugemu odrekli islamsko kompetentnost ali pripadnost islamu. Po mnenju ortodoksni muslimanov naj bi bile prav ljudske oblike islama tiste, ki vanj vnašajo neislamske elemente in tako kvarijo njegovo javno podobo. Po drugi strani pa se je po Kalčičevi veliki večini Bošnjakov, ki sledijo ljudskemu islamu, življenje strogo po Koranu zdelo nazadnjaško in nezdržljivo z življenjem v Sloveniji. "Iz njihovih argumentacij proti oživitvi islamskega oblačilnega koda je bilo pravzaprav razbrati, da so tudi sami ponotranjili orientalistični diskurz o islamu in muslimanih, ki v Sloveniji prevladuje v dominantnem medijskem in političnem govoru, v katerem se islam in muslimane povezuje z agresivnostjo, zaostalostjo in zatiranjem žensk," ugotavlja Kalčičeva.

Sklepamo lahko, da je na pripadnike ljudskega islama vplival v prvi vrsti slovenski topični kontekst, kot ga poimenuje Kalčičeva, ki naj bi bil poleg bosanskega topičnega konteksta temelj bošnjaškemu oblačilnemu diskurzu, z njim pa identitetnim procesom med muslimani na Jesenicah. Medtem ko naj bi bosanski topični kontekst zaznamoval predvsem razvoj nacionalizmov, ki so pripeljali do vojne v začetku 90. let, in nacionalizacija islama, pa današnji slovenski topični kontekst po Kalčičevi zaznamuje izrazita islamofobnost v dominantnem medijskem in političnem diskurzu o islamu in muslimanih v Sloveniji, pa tudi po svetu. Ti naj bi izhajali iz nacionalnih mitozgodovin o "turških vpadih" in se obnavljali s pomočjo medijskih podob o nasilju v islamskem svetu in terorizmu kot novodobni sveti vojni.

Delo *Nisem jaz Barbika* pravzaprav temelji na teoretični in empirični razčlenitvi obeh topičnih kontekstov. Kalčičeva namreč že v predgovoru s sklicevanjem na lastne predstave o muslimanih in islamu opozori prav na pasti t. i. slovenskega topičnega konteksta. V diplomskem delu se je lotila preučevanja institucije harema, misleč, da bo razkrila vse njegove skrivnosti, vključno z zapostavljenostjo muslimank in okrutnostjo moških, kot podiplomska študentka pa se je odločila za raziskavo oblačilnih praks muslimank na Jesenicah. "Kljub temu, da sem tik pred odhodom na teren odkrila, da se tam pokriva le šest žensk, sem skupnost še naprej gledala kot a priori homogeno. Domnevala sem, da je pokrivanje kljub maloštevilčnosti žensk, ki to počnejo, med muslimani splošno sprejeto in da ga ljudje dokaj enotno sprejemajo kot simbol svoje kolektivne identitete." Odkrila je, da je bil harem, podobno kot oblačilne, pa tudi številne druge islamske prakse, vse od časa kolonializma mistificiran in predmet orientalističnih reprezentacij, kot sta

jih definirala Edward W. Said (1996)¹ in Andre Gingrich (1998),² ki je vpeljal pojem obmejnega orientalizma. Ta je po mnenju Kalčičeve še posebej značilen za reprezentacije slovenskih muslimanov v medijskem in političnem diskurzu, saj se pojavlja na tistih območjih evropskega obrobja, ki so bila v preteklosti v neposrednih in dolgotrajnih stikih z muslimanskimi imperiji, kakršen je bil osmanski.

Prav reprezentacije turških vpadov v zgodovinskih knjigah in učbenikih ter delih Antona Aškerca, Josipa Jurčiča in Rada Murnika naj bi tako ključno vplivale na sodobne diskurze o islamu in muslimanih v Sloveniji. Še več, tvorile naj bi pomemben del nacionalne mitozgodovine, saj predstavljajo pretekle sovražnike nacij in jih s tem tudi za naprej homogenizirajo. Z diskurzivno analizo Kalčičeva dokazuje, da je vsem obravnavanim zgodovinskim delom in literarnim mitozgodovinom skupno reprezentiranje krvoločnih in okrutnih Turkov, ki se izrisujejo kot Drugi, antipod slovenstva in ki nikoli ne spregovorijo v svojem imenu, kar naj bi dokazovalo kontaminacijo slovenskega zgodovinskega diskurza z orietalizmom, kot ga je začrtal Said (1996).

Reprezentacije muslimanov kot sodobnih Turkov pa so, ugotavlja Kalčičeva, priročne v politiki, kar dokaže z analizo diskurza v ljubljanskem mestnem svetu ob vprašanju gradnje džamije v Ljubljani leta 2001. Večina nasprotnikov gradnje džamije je v svetu menila, da islam ne predstavlja dela slovenske nacionalne identitete, zato naj bi zanj v krščanski Sloveniji ne bilo prostora. Do podobnih zaključkov Kalčičeva pride tudi ob diskurzivni analizi medijskega poročanja do jeseni leta 2005, v katerem večkrat zasledi tudi povezovanje islama in muslimanov s terorizmom pod vplivom napadov na New York septembra 2001.

Kalčičeva na tem mestu preide k analizi drugega temeljnega bosanskega topičnega konteksta, na katerega je usodno vplivala vojna v Bosni in Hercegovini. Podobno kot je, poudarja avtorica, vojna v Bosni in Hercegovini heterogenizirala priseljence iz nekdanje Jugoslavije v Sloveniji, je tudi v Bosni šele tik pred vojno pripadnost veri s seboj prinesla tudi nacionalno oznako; prej naj bi bila izraza "nacija" in "vera" sinonimni oznaki za versko pripadnost. Odtod na primer leta 1993 uvedba uradne nacionalne oznake Bošnjak, ki se je nanašala izključno na muslimane. Tudi za večino sogovornikov v raziskavi Špele Kalčič je vera edino konkretno dejstvo, na osnovi katerega naj bi se Bošnjaki, Hrvati in Srbi v Bosni med seboj razlikovali, v slovenskih razmerah pa naj bi bil odnos do pomena vere pri razmejevanju med muslimani in katoliki drugačen. V skupinah bolj ortodoksnih muslimanov, ugotavlja Kalčičeva, naj bi vera razmejevala, pri zagovornikih bolj ljudskih oblik islama pa naj bi verska razlika ne bila ključna. S tem je Kalčičeva znova dokazala notranjo razdeljenost islamske skupnosti v Sloveniji, ki se kaže v raznolikosti percepcij islama in njegovega pomena v vsakdanjem življenju, tudi ob vprašanju oblačilnih praks kot odraza posameznikove družbene identitete.

V ilustracijo notranje razdeljenosti in identitetnih dilem muslimank in muslimanov na Jeseenicah, na katere opozarja Kalčičeva, navajamo dva navedka iz obravnavanega dela:

Veš, res je, da nosimo ruto, ampak drgač nismo nič posebnega. Jaz tudi ne vem, kaj bi me tebi lahko ponudile. Profil navadne muslimanke v Sloveniji je takšen, da ko jo vprašaš, kaj je po veri, bi rekla muslimanka, kaj je po nacionalnosti, tud Muslimanka, mol ne, posti, ko jo vprašaš, zakaj posti, pa ne bi vedla. To je delavka za nekim strojem s končano osnovno šolo. Ki ni pokrita ... In po možnosti kadi. Za muslimane tu je tradicija in islam eno in isto. Veš, to je preprost narod. Ne moreš od njih pričakovat, da ti bojo kej dost govoril.

Že moj karakter je tak, da se ambiciozna, a ne. In zdej tud faks delam in bi tud magisterij in kaj še vem, kaj hočem naprej. Pa da se zdej pokrijem, pa da nikjer ne dobim službe, pa da sem sposobna, pa ne vem kaj vse, pa se mi zdi, da sem pol prikrajšana. Pol je najbolj, da sem sam srednjo šolo nardila, pa da tupim doma in to je to. Veš, sam Alah ve, kaj človek nosi v srcu. Jaz se ne morem pokrit, ker v moji službi tega ne bi odobral.

Odločitev za islamski način življenja, zaključuje Kalčičeva, tako predstavlja nekakšen upor nekaterih Bošnjakov, ki so se zaradi različnih vrst diskriminacije odločili za življenski stil, s katerim se poskušajo distancirati od poniževalnih pripisov večine. Gre pravzaprav za upravljanje s stigmatizirano identiteto v Goffmanovem (1986)³ pomenu te besede, kar dokazuje tudi vprašanje avtorici "Saj nismo tako grozni, a ne? Kaj se ti zdi?" ob začetkih raziskave, čeprav Kalčičeva njegove teorije ne vpeljuje. Sklene pa, da prav nošenje rute predstavlja po eni strani ponotranjanje diskriminacije, po drugi pa ozaveščanje diskriminirane identitete.

Prav tu se skriva širši pomen dela *Nisem jaz Barbika*, ki opozarja na identitetne dileme ne zgolj islamske bošnjaške skupnosti, pač pa tudi drugih priseljskih skupnosti z območja nekdanje Jugoslavije. Čeprav je namreč delo precej ozko usmerjeno v poglobljeno analizo vsakdanjih življenjskih praks in stališč bošnjaške islamske skupnosti na Jesenicah, deloma pa tudi v Ljubljani in Kočevju, v njem avtorica razvije edinstveno teorijo identitetnih procesov verske in nacionalne manjšine, razpeto med razmere v izvorni domovino in državi sprejema. Pogrešamo morda zgolj natančnejšo teoretsko opredelitev identitete in identitetnih procesov v socialnopsihološkem smislu.

Nenazadnje pa je knjiga *Nisem jaz Barbika* tudi sociolingvistična zakladnica. Z navedki pogovorov s predstavniki islamske skupnosti je avtorici uspelo prikazati govorico manjšine in s tem premagati usodo govornene besede, ki se nezadržno stalno spreminja. Edinstven prispevek k etničnim študijam je tudi slovar izrazov iz verskih obredov in vsakdanjega življenja muslimanov.

Opombe

1. Said, W. Edward (1978/1996): *Orientalizem: Zahodnjaški pogledi na Orient*. Ljubljana: Studia Humanitatis.
2. Gingrich, Andre (1998): *Frontier Myths of Orientalism: The Muslim World in Public and Popular Cultures of Central Europe*. V B. Baskar in B. Brumen (ur.): *MESS: Mediterranean Ethnological Summer School, II*. Ljubljana: Inštitut za multikulturne raziskave.
3. Goffman, Erving (1986): *Stigma: Notes on the Management of Spoiled Identity*. New York: A Touchstone Book.

Mitja Durnik

Sabrina P. Ramet in Danica Fink - Hafner (ur.): *Democratic Transition in Slovenia: Value Transformation, Education, and Media*. College Station: Texas A&M University Press, 2006.
295 strani (ISBN-13: 978 1 58544 525 7), 39,95 dolarjev

Knjiga *Democratic Transition in Slovenia* v dvanajstih esejih obravnava sociološka, filozofska in ideološka vprašanja slovenske družbe med tranzicijo in obdobjem po njej. Rdeča nit razprav je – kot je iz naslova razvidno – spreminjanje vrednot v tranziciji. Kot poudarjata urednici Sabrina P. Ramet in Danica Fink - Hafner, je bilo veliko študij o tranzicijskih procesih usmerjenih v politološke in ekonomske pojave, manj pa je bilo do sedaj proučevanj sprememb in premikov vrednot v postsocialističnih državah. Omenjeno delo obravnava šest skupin vrednot: strpnost, enakost, ločevanje cerkve in države, spoštovanje demokratičnih postopkov in vladavine prava, človekove pravice ter delovanje v javno dobro.